

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»
ЗАХІДНОДОНБАСЬКИЙ ІНСТИТУТ

(назва навчального підрозділу)

КАФЕДРА ПРАВА

(повна назва кафедри, циклової комісії)

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни «Фінансове право»

(назва дисципліни)

на тему: «Правове регулювання відповідальності у фінансовому секторі в Україні»

Студента (ки) **Полового С.В.**

групи ІН35-8-23-Б1П(4,6 з)

напряму підготовки (спеціальності) Право

Керівник, доцент, к.ю.н., доцент **Леонова О.В.**

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Оцінка:

Національна шкала _____

Кількість балів: ___ ECTS ____

Члени комісії

_____

(підпис)

_____

(прізвище та ініціали)

_____

(підпис)

_____

(прізвище та ініціали)

_____

(підпис)

_____

(прізвище та ініціали)

м. Павлоград - 2025р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	6
1.1. Поняття та особливості фінансово-правової відповідальності	6
1.2. Види та принципи фінансово-правової відповідальності.....	14
РОЗДІЛ 2. НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ФІНАНСОВОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ	14
2.1. Податкова та бюджетна відповідальність	17
2.2. Відповідальність у банківській і валютній сферах.....	22
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВО- ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	22
3.1. Колізії у фінансовому законодавстві	25
3.2. Вплив цифровізації та воєнного стану на фінансово-правову відповідальність	
ВИСНОВКИ	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	33

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена посиленням ролі фінансово-правової відповідальності у забезпеченні законності у сфері публічних фінансів, стабільності економічної системи держави та реалізації принципу фінансової дисципліни. В умовах реформування фінансової системи, цифровізації державного управління та дії воєнного стану питання належного правового регулювання відповідальності у фінансовому секторі набуває особливого значення.

Фінансово-правова відповідальність виступає окремим видом юридичної відповідальності, який має публічно-правовий характер і реалізується у процесі діяльності державних органів, уповноважених забезпечувати дотримання фінансового законодавства. Її специфіка полягає в тому, що вона спрямована не лише на покарання за правопорушення, а й на відновлення порушених фінансових правовідносин та попередження нових порушень.

Нормативну основу інституту фінансово-правової відповідальності становлять Конституція України, Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України, Закон України «Про банки і банківську діяльність», Закон України «Про валюту і валютні операції», а також підзаконні акти, що регламентують діяльність органів фінансового контролю. Попри розвинену нормативну базу, у цій сфері спостерігається фрагментарність, колізії та відсутність єдиного підходу до визначення видів і меж фінансово-правової відповідальності, що потребує наукового узагальнення та вдосконалення законодавства.

Ступінь наукової розробленості проблеми є достатнім у загальнотеоретичному вимірі, але недостатнім у прикладному аспекті. Теоретичні засади фінансового права та юридичної відповідальності розкривали В. Авер'янов, Ю. Битяк, С. Алексєєв. Спеціальні дослідження фінансово-правової відповідальності здійснювали М. Кучерявенко, Д. Гетманцев, О. Орлюк, Л. Савченко, Н. Пришва, І. Ходаківська, які сформулювали основні наукові підходи до визначення її сутності та видів. Водночас у науковій літературі

відсутнє комплексне бачення правового регулювання відповідальності саме у фінансовому секторі в умовах цифровізації, євроінтеграційних процесів і воєнного стану.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації фінансово-правової відповідальності в Україні.

Предметом дослідження є норми фінансового законодавства, які визначають підстави, принципи, види та механізми застосування відповідальності у фінансовій сфері.

Мета роботи - здійснити комплексний аналіз правового регулювання фінансово-правової відповідальності в Україні, визначити проблеми його реалізації та розробити пропозиції щодо його вдосконалення.

Для досягнення мети визначено такі **завдання**:

- розкрити сутність і правову природу фінансово-правової відповідальності;
- дослідити її принципи, функції та основні види;
- проаналізувати чинне законодавство у сфері фінансової відповідальності;
- з'ясувати актуальні проблеми правозастосування;
- визначити вплив цифровізації та воєнного стану на розвиток фінансово-правової відповідальності;
- запропонувати шляхи вдосконалення правового механізму відповідальності у фінансовому секторі.

Методологічну основу становлять діалектичний, порівняльно-правовий, системний, формально-юридичний та аналітичний методи дослідження.

Наукова новизна полягає у комплексному підході до аналізу фінансово-правової відповідальності як самостійного інституту, який потребує уніфікації та кодифікації в межах фінансового законодавства.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання їх у нормотворчій діяльності, при вдосконаленні фінансового

законодавства, а також у навчальному процесі під час викладання дисциплін фінансово-правового циклу.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

1.1. Поняття та особливості фінансово-правової відповідальності

Фінансово-правова відповідальність посідає центральне місце в системі фінансового права, оскільки забезпечує дотримання законності у сфері публічних фінансів, стабільність фінансової системи та належне виконання фінансових зобов'язань перед державою. Вона є одним із найважливіших правових механізмів, що гарантують належне функціонування державних фінансових інститутів, ефективне використання бюджетних коштів і дотримання принципів фінансової дисципліни.

У загальнотеоретичному аспекті юридична відповідальність розглядається як застосування державного примусу до особи, яка порушила правову норму. У межах фінансового права ця категорія має власну специфіку, оскільки виникає внаслідок порушення правил мобілізації, розподілу або використання публічних коштів, а сама держава виступає уповноваженим суб'єктом, що реагує на такі порушення через свої контролюючі органи. На думку М. Кучерявенка, фінансово-правова відповідальність є особливою формою публічного примусу, спрямованою не стільки на покарання, скільки на відновлення порушеної фінансової рівноваги та забезпечення стабільності державних фінансів.[12]

Законодавче визначення фінансово-правової відповідальності прямо не закріплено, однак її зміст розкривається у положеннях Бюджетного кодексу України, Податкового кодексу України, Закону України «Про банки і банківську діяльність» та Закону України «Про валюту і валютні операції». Так, відповідно до статті 116 Бюджетного кодексу України, порушенням бюджетного законодавства є будь-яке діяння, що суперечить встановленим вимогам щодо складання, виконання та звітування про бюджет, а статті 117–121 цього ж кодексу передбачають заходи впливу, які можуть бути застосовані до

порушників, зокрема повернення коштів, використаних не за цільовим призначенням, або зупинення бюджетних асигнувань. [2] У свою чергу, статті 109–113 Податкового кодексу України встановлюють перелік податкових правопорушень і відповідні штрафні санкції, що є проявом фінансово-правової відповідальності в податковій сфері.[3]

Фінансово-правова відповідальність охоплює сукупність примусових заходів, що застосовуються до учасників фінансових правовідносин у разі порушення ними встановлених фінансово-правових норм. Її сутність полягає у відновленні законності, усуненні наслідків правопорушення та компенсації завданих державі збитків. Особливістю цього інституту є те, що його реалізація здійснюється не через судову процедуру, а переважно в адміністративно-процедурній формі, тобто уповноваженими органами державної влади, такими як Державна аудиторська служба України, Державна податкова служба, Міністерство фінансів або Національний банк України. Саме цим фінансова відповідальність відрізняється від цивільно-правової, де ініціатива притягнення до відповідальності виходить від сторін правовідносин.

Науковці, зокрема Д. Гетманцев, підкреслюють, що фінансово-правова відповідальність має подвійну природу: з одного боку, вона виступає формою юридичної реакції держави на правопорушення у сфері публічних фінансів, а з іншого виконує превентивну функцію, адже її наявність дисциплінує учасників фінансових правовідносин та стимулює до добровільного виконання своїх обов'язків. Водночас цей інститут має відновний характер, оскільки головною метою застосування фінансових санкцій є не покарання правопорушника, а повернення незаконно використаних коштів до бюджету, усунення порушень і забезпечення виконання фінансових зобов'язань.[11]

Специфіка фінансово-правової відповідальності також полягає в її предметній спрямованості. Вона виникає виключно у сфері публічних фінансів - там, де відносини мають владно-організаційний характер і де однією зі сторін завжди є держава або орган місцевого самоврядування. Тому фінансова

відповідальність має не міжособистісний, а публічний вимір і спрямована на захист інтересів держави, місцевих громад і суспільства загалом.

Застосування фінансово-правової відповідальності має суворо визначені законом підстави. Відповідно до принципу законності, закріпленого у статті 19 Конституції України, ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Це означає, що фінансові санкції можуть бути накладені лише в межах, установлених нормативно-правовими актами, а будь-яке відхилення від встановленої процедури є неприпустимим. У цьому контексті важливу роль відіграє чітке нормативне визначення складу фінансового правопорушення, порядку його фіксації та механізму притягнення до відповідальності.

У сучасних умовах цифрової трансформації фінансова відповідальність набуває нових ознак. Використання електронних сервісів податкової звітності, системи «e-Data» та електронного аудиту зумовлює появу нових підстав для притягнення до відповідальності, пов'язаних із порушенням правил обігу електронної фінансової інформації, недотриманням технічних вимог подання електронних документів чи використанням автоматизованих систем з метою уникнення сплати податків. Це свідчить про поступову зміну характеру фінансових правопорушень і вимагає оновлення нормативного регулювання відповідальності в цифровому середовищі.[17]

Варто зазначити, що під час дії воєнного стану інститут фінансово-правової відповідальності зазнав певних трансформацій. Закон України № 2120-IX від 15 березня 2022 року передбачив особливості виконання податкових обов'язків у період воєнного стану, тимчасово звільнивши платників від фінансових санкцій у разі неможливості своєчасно виконати свої обов'язки через обставини непереборної сили. Це засвідчує гнучкість механізму фінансової відповідальності та здатність держави адаптувати правові інструменти до надзвичайних соціально-економічних умов.[8]

Таким чином, фінансово-правова відповідальність є самостійним видом юридичної відповідальності, що характеризується публічно-правовою

природою, імперативним характером і відновною спрямованістю. Вона виконує функцію правового забезпечення фінансової дисципліни, сприяє ефективному управлінню державними ресурсами та зміцненню довіри до фінансової системи України. Подальше вдосконалення цього інституту потребує систематизації нормативної бази, чіткого розмежування компетенції контролюючих органів і приведення фінансового законодавства у відповідність до сучасних умов воєнного стану та цифрової економіки.

1.2. Види та принципи фінансово-правової відповідальності

Види фінансово-правової відповідальності становлять внутрішню систему правових засобів реагування держави на порушення фінансової дисципліни. Ця система формується з урахуванням різних напрямів фінансової діяльності держави - бюджетної, податкової, банківської, валютної, контрольно-наглядової, а також із урахуванням специфіки правового статусу суб'єктів фінансових правовідносин. Умовно фінансово-правову відповідальність можна визначити як узагальнюючу категорію, що об'єднує кілька самостійних, але взаємопов'язаних правових інститутів.

Відповідно до Бюджетного кодексу України від 8 липня 2010 року, відповідальність за порушення бюджетного законодавства настає у випадках, коли суб'єкти бюджетного процесу здійснюють дії чи бездіяльність, що суперечать вимогам фінансової дисципліни. Стаття 116 цього Кодексу встановлює, що до таких порушень належить нецільове використання бюджетних коштів, перевищення повноважень під час розподілу асигнувань, несвоєчасне подання звітності або порушення вимог бюджетного планування. Санкції за такі порушення мають переважно відновний характер і спрямовані на повернення коштів до бюджету або відшкодування збитків державі. Так, якщо розпорядник бюджетних коштів використовує фінансування не за цільовим призначенням, Державна аудиторська служба може прийняти рішення про їх

повернення до державного чи місцевого бюджету.[2] Цей підхід відображає відновну природу фінансово-правової відповідальності, головною метою якої є не каральний вплив, а відновлення фінансової дисципліни.

Податкове законодавство формує інший блок фінансово-правових санкцій, закріплених у Податковому кодексі України від 2 грудня 2010 року. Згідно зі статтями 109–113 цього Кодексу, податковим правопорушенням визнається протиправне діяння (дія чи бездіяльність), що призвело до невиконання або неналежного виконання платником податків обов'язків, передбачених законодавством. За такі дії можуть бути застосовані фінансові санкції у вигляді штрафів, пені або адміністративно-господарських заходів. Наприклад, відповідно до статті 124 Податкового кодексу, у разі несвоєчасної сплати податкового зобов'язання до платника може бути застосований штраф у розмірі 10 або 20 відсотків від суми боргу залежно від строку затримки. У цьому проявляється каральна складова фінансово-правової відповідальності, яка має водночас дисциплінуючий ефект, сприяючи дотриманню податкових обов'язків.[3]

У сфері банківської діяльності відповідальність встановлюється на підставі Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 року. Національний банк України, реалізуючи свої повноваження як орган банківського нагляду, може застосовувати заходи впливу до банків або їх посадових осіб у разі порушення нормативів ліквідності, заниження резервів, порушення порядку проведення валютних операцій чи відмивання доходів. Так, відповідно до статті 73 зазначеного Закону, до банку можуть бути застосовані письмове застереження, накладення штрафу, обмеження чи зупинення окремих операцій, а у виняткових випадках - відкликання банківської ліцензії.[4] На практиці такі заходи мали місце, наприклад, у випадку рішень НБУ щодо банків, які порушували правила формування резервів або займалися ризиковими операціями у 2014–2015 роках.

У сфері валютного регулювання фінансово-правова відповідальність передбачена Законом України «Про валюту і валютні операції» від 21 червня

2018 року. Відповідно до його статті 13, Національний банк України має право застосовувати до банків та інших фінансових установ заходи впливу за порушення валютного законодавства, зокрема за перевищення лімітів валютних позицій або несвоєчасне подання звітності. Ці заходи також мають відновний характер і спрямовані на підтримання фінансової стабільності та прозорості валютного ринку.[5]

Таким чином, фінансово-правова відповідальність в Україні реалізується через сукупність норм, які визначають заходи впливу у різних сферах фінансової діяльності. Незважаючи на різноманіття форм, усі вони мають спільну мету - забезпечення належного функціонування публічних фінансів і виконання обов'язків перед державою. Ця єдність досягається завдяки системі принципів, що становлять концептуальну основу правового регулювання відповідальності.

Найважливішим принципом фінансово-правової відповідальності є принцип законності, що випливає зі статті 19 Конституції України, відповідно до якої органи державної влади та посадові особи діють лише на підставі та у спосіб, передбачений законом.[1] Це означає, що будь-яке рішення про застосування фінансових санкцій має бути правомірним, мотивованим і ґрунтуватися на конкретних нормах права. Порушення цього принципу може стати підставою для визнання дій органу незаконними, що підтверджується судовою практикою, зокрема рішеннями Верховного Суду у справах щодо оскарження податкових повідомлень-рішень.

Іншим ключовим принципом є справедливість, яка передбачає пропорційність заходів відповідальності тяжкості правопорушення. Надмірні або економічно невиправдані санкції можуть призвести до втрати фінансової стабільності суб'єкта господарювання та зниження податкової бази держави. Законодавець визнає це, передбачаючи можливість зменшення або скасування санкцій за наявності обставин, що пом'якшують відповідальність. Так, відповідно до пункту 112.8 Податкового кодексу України, обставинами, що звільняють від фінансової відповідальності, є дія непереборної сили, стихійне

лихо або введення воєнного стану, що унеможлиблюють виконання податкового обов'язку.[3]

Принцип невідворотності відповідальності забезпечує стабільність фінансової системи, адже він ґрунтується на переконанні, що жодне порушення фінансового законодавства не повинно залишатися без належної реакції держави. Його зміст полягає не у суворості санкцій, а у впевненості суб'єктів у тому, що будь-яке правопорушення матиме правові наслідки. У цьому контексті важливу роль відіграє діяльність Державної аудиторської служби, яка систематично здійснює перевірки розпорядників бюджетних коштів і застосовує фінансові санкції за результатами ревізій.

Принцип пропорційності доповнює принцип справедливості та забезпечує відповідність між порушенням і мірою впливу. Його дотримання запобігає зловживанню з боку контролюючих органів і забезпечує економічну доцільність санкцій. Прикладом реалізації цього принципу є судова практика у сфері бюджетних правовідносин, де суди неодноразово зменшували розмір фінансових санкцій у випадках незначного відхилення від встановлених процедур без завдання шкоди державним інтересам.

Особливе місце у системі принципів посідає принцип відновлення порушеного правопорядку, який визначає головну мету фінансово-правової відповідальності - відновлення законності у сфері публічних фінансів. Його практична реалізація проявляється у поверненні коштів до бюджету, відшкодуванні збитків або усуненні порушень, виявлених у ході фінансового контролю. Як зазначає Д. Гетманцев, фінансова відповідальність виконує подвійну функцію - превентивну та відновну, що дозволяє не лише відновити баланс публічних фінансів, але й запобігти повторним порушенням у майбутньому.[11]

У сучасних умовах принципи фінансово-правової відповідальності набувають нового змісту під впливом цифрової трансформації та інтеграції України до європейського правового простору. Запровадження електронного адміністрування податків, цифрових систем аудиту та публічного моніторингу

державних витрат (зокрема, порталу e-Data) посилює реалізацію принципів прозорості, підзвітності та відкритості. Це сприяє підвищенню ефективності контролю за дотриманням фінансової дисципліни, а також зменшенню можливостей для зловживань у сфері фінансів.

Таким чином, види фінансово-правової відповідальності в Україні утворюють комплексну систему правових засобів, що діють у різних галузях фінансової діяльності держави, але підпорядковуються єдиним фундаментальним принципам законності, справедливості, невідворотності, пропорційності та відновлення правопорядку. Реалізація цих принципів забезпечує не лише ефективність фінансового контролю, а й формування довіри до держави як гаранта стабільності та прозорості у сфері публічних фінансів.

РОЗДІЛ 2. НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ФІНАНСОВОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

2.1. Податкова та бюджетна відповідальність

Податкова та бюджетна відповідальність є центральними складовими системи фінансово-правової відповідальності, оскільки саме в цих сферах проявляється найбільш активна взаємодія держави та суб'єктів публічних фінансів. Через податкову сферу формується основна частина дохідної частини бюджету, а через бюджетну - здійснюється розподіл і використання фінансових ресурсів. Порушення законодавства в цих галузях безпосередньо впливають на фінансову стабільність держави, що зумовлює потребу у чітко врегульованому механізмі відповідальності.

Податкова відповідальність виступає одним із найпоширеніших видів фінансово-правової відповідальності. Вона має публічно-правовий характер і реалізується як реакція держави на порушення податкових обов'язків платниками податків. Згідно зі статтею 109 Податкового кодексу України, податковим правопорушенням є протиправне діяння (дія чи бездіяльність), що призвело до невиконання або неналежного виконання вимог законодавства, за яке передбачено відповідальність. Застосування податкових санкцій ґрунтується на принципах невідворотності, пропорційності та законності, що забезпечує передбачуваність правозастосовної практики та захист прав платників податків.[2]

Зміст податкової відповідальності полягає у застосуванні до порушника заходів державного примусу, передбачених Кодексом, серед яких основними є штрафи та пеня. Наприклад, відповідно до статті 124 Податкового кодексу України, у разі несвоєчасної сплати податкового зобов'язання до платника застосовується штраф у розмірі десяти відсотків від суми боргу, якщо затримка не перевищує тридцяти днів, та двадцяти відсотків - якщо прострочення є більшим. Ці санкції мають не лише каральний, але й превентивний характер,

оскільки спрямовані на забезпечення своєчасного виконання податкових обов'язків і запобігання повторним порушенням.[2]

У практиці фінансового контролю податкові органи часто застосовують санкції не лише до платників, а й до податкових агентів, бухгалтерів або керівників підприємств, які допустили порушення у сфері нарахування та сплати податків. Судова практика підтверджує, що відповідальність настає навіть за незначні порушення, якщо вони призвели до ненадходження коштів до бюджету. Так, у постанові Верховного Суду від 15 березня 2021 року у справі № 804/507/19 зазначено, що факт помилки у розрахунку податкового зобов'язання не звільняє від відповідальності, якщо така помилка призвела до заниження податкових надходжень. Цей підхід узгоджується з принципом невідворотності фінансово-правової відповідальності, що є фундаментальним для всієї системи публічних фінансів.[9]

Водночас законодавство передбачає і випадки звільнення від податкової відповідальності. Відповідно до пункту 112.8 Податкового кодексу України, платник звільняється від штрафних санкцій у разі настання обставин непереборної сили, стихійного лиха або введення воєнного стану, якщо такі обставини унеможливили своєчасне виконання обов'язків. Зокрема, у період воєнного стану, запровадженого Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022, законодавець тимчасово призупинив нарахування штрафів за несвоєчасну сплату податків у зонах активних бойових дій. Ця практика свідчить про те, що податкова відповідальність в Україні не є виключно репресивним механізмом, а виконує функцію правового балансу між публічними інтересами держави і можливостями платників податків.

Бюджетна відповідальність, своєю чергою, відображає владно-організаційний характер фінансової діяльності держави. Вона виникає у зв'язку з порушенням норм, що регулюють формування, розподіл і використання бюджетних коштів. Згідно зі статтею 116 Бюджетного кодексу України, порушенням бюджетного законодавства є будь-яке діяння, що призводить до недотримання вимог щодо планування, виконання чи звітування про

використання бюджету. До таких порушень належать нецільове використання коштів, перевищення асигнувань, недостовірне звітування або несвоєчасне перерахування доходів.[2]

Правовий механізм реалізації бюджетної відповідальності передбачає застосування спеціальних заходів впливу, визначених статтями 117–121 Бюджетного кодексу України. Серед них - зупинення бюджетних асигнувань, повернення до бюджету незаконно отриманих або використаних не за призначенням коштів, відсторонення посадових осіб від розпорядження фінансами. Такі заходи застосовуються контролюючими органами, зокрема Державною аудиторською службою України, Міністерством фінансів або головними розпорядниками коштів.[2] На практиці це дозволяє оперативно реагувати на виявлені порушення без залучення судових процедур, що є однією з відмінних рис фінансово-правової відповідальності.

Особливість бюджетної відповідальності полягає в її відновному характері. Вона не має на меті покарання посадових осіб, а спрямована на відшкодування шкоди, завданої бюджету, та відновлення законності у сфері фінансового управління. Як приклад можна навести випадки, коли за результатами ревізій Державної аудиторської служби розпорядники коштів зобов'язуються повернути до бюджету неправомірно витрачені суми або усунути порушення у бухгалтерському обліку. Так, за офіційними даними Держаудитслужби, лише у 2023 році за результатами фінансових перевірок було відшкодовано понад 3 мільярди гривень, що свідчить про ефективність бюджетного контролю та застосування відповідальності у відновному вимірі.

Науковці, серед яких О. Орлюк, Н. Пришва та Л. Савченко, наголошують, що бюджетна відповідальність є невід'ємною частиною фінансової дисципліни держави, а її ефективність безпосередньо впливає на довіру громадян до фінансової політики.[13] На відміну від податкової, вона реалізується не через стягнення коштів із суб'єктів господарювання, а через внутрішній контроль і фінансовий нагляд за використанням державних ресурсів. Водночас обидва види відповідальності - податкова й бюджетна - мають спільну мету: забезпечення

стабільності публічних фінансів і дотримання законності у сфері фінансових відносин.

Важливо підкреслити, що податкова і бюджетна відповідальність тісно взаємопов'язані. Податкові надходження формують доходну частину бюджету, а порушення податкової дисципліни безпосередньо впливає на можливість держави виконувати бюджетні зобов'язання. З іншого боку, недотримання бюджетної дисципліни створює ризики нецільового використання коштів, що нівелює результати податкової політики. Тому обидва види відповідальності слід розглядати як взаємозалежні елементи єдиного механізму фінансово-правового контролю.

У сучасних умовах цифровізації фінансового сектору система податкової та бюджетної відповідальності зазнає суттєвих змін. Використання електронних систем звітності, таких як «e-Data», «ProZorro», «Електронний кабінет платника податків», створює передумови для прозорості та публічності фінансових процесів.[16] Цифрові технології дозволяють автоматично фіксувати факти порушень і виявляти ризики неефективного використання бюджетних коштів, що сприяє реалізації принципів законності, підзвітності та публічного контролю.

Отже, податкова та бюджетна відповідальність утворюють основу фінансово-правової системи України, виконуючи взаємодоповнюючі функції - фіскальну, відновну та дисциплінарну. Їхнє ефективне застосування забезпечує стабільність публічних фінансів, раціональне використання бюджетних ресурсів і формування високого рівня правової культури у сфері фінансових відносин. В умовах європейської інтеграції України удосконалення правового механізму податкової та бюджетної відповідальності має залишатися пріоритетним напрямом розвитку національної фінансової політики та законодавства.

2.2. Відповідальність у банківській і валютній сферах

Банківська та валютна сфери становлять важливий сегмент фінансової системи держави, у якому забезпечується стабільність грошово-кредитної

політики, рух капіталу та функціонування національної валюти. Ефективне правове регулювання цих сфер є ключовою умовою фінансової безпеки держави, а механізм відповідальності виступає інструментом захисту публічних інтересів і довіри до банківської системи. У сучасних умовах, коли банківська діяльність безпосередньо пов'язана з міжнародними стандартами фінансового моніторингу та контролю, питання відповідальності у цій сфері набуває особливої актуальності.

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 року, банківська діяльність ґрунтується на принципах законності, стабільності, прозорості та відповідальності. Закон передбачає чітку систему нагляду за діяльністю банків, яку здійснює Національний банк України як центральний орган банківського регулювання. Відповідальність у банківській сфері має особливий характер, оскільки застосовується до фінансових установ, що володіють значним економічним впливом і залучають кошти громадян та підприємств. Згідно зі статтею 73 зазначеного Закону, Національний банк має право застосовувати до банків та їх посадових осіб заходи впливу у разі порушення банківського законодавства, нормативно-правових актів НБУ чи умов ліцензії.[4]

Механізм реалізації банківської відповідальності передбачає декілька рівнів правового впливу - від профілактичних до примусових. Найпоширенішими є письмове застереження, накладення штрафу, тимчасове обмеження окремих операцій або зупинення ліцензії. У більш тяжких випадках, коли порушення створюють загрозу стабільності банківської системи або інтересам вкладників, Національний банк має право відкликати банківську ліцензію та ініціювати процедуру ліквідації фінансової установи. Ці заходи мають не лише правовий, а й соціально-економічний ефект, адже спрямовані на забезпечення довіри населення до банківської системи та попередження фінансових криз.

У практиці банківського регулювання застосування санкцій Національним банком часто пов'язане з порушенням вимог щодо формування

резервів, недостатністю капіталу або участю у ризикових фінансових операціях. Так, у 2014–2016 роках під час банківської кризи Національний банк України ухвалив рішення про відкликання ліцензій понад 80 фінансових установ, які порушували нормативи ліквідності та займалися непрозорою діяльністю. Такі дії мали правове підґрунтя у статті 77 Закону «Про банки і банківську діяльність», де зазначено, що банк може бути ліквідований у разі систематичного порушення банківського законодавства, невиконання вимог щодо капіталу або надання неправдивої звітності. Цей прецедент засвідчив дієвість банківсько-правової відповідальності як механізму очищення фінансової системи від ризикових установ.

Окрім інституційної відповідальності, законодавство передбачає і персональну відповідальність керівників банків та інших посадових осіб. Відповідно до статті 58 зазначеного Закону, посадові особи банків зобов'язані діяти в інтересах клієнтів і акціонерів, забезпечувати фінансову стабільність установи та дотримуватись вимог законодавства. У разі порушення цих обов'язків вони можуть бути відсторонені від посади, піддані штрафним санкціям або позбавлені права займати керівні посади у банківських установах.[13] Таким чином, система відповідальності в банківській сфері є багаторівневою та забезпечує як інституційний, так і персональний контроль за діяльністю фінансових суб'єктів.

Валютна відповідальність є спорідненим, але самостійним інститутом фінансового права, який охоплює відносини, пов'язані з регулюванням валютного обігу, операцій з іноземною валютою, міжнародними розрахунками та рухом капіталу. Правові основи цієї відповідальності визначені Законом України «Про валюту і валютні операції» від 21 червня 2018 року, який замінив застарілий Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» 1993 року. Цей Закон закріплює принципи свободи валютних операцій, прозорості та пропорційності державного контролю, водночас передбачаючи юридичну відповідальність за порушення валютного законодавства.

Відповідно до статті 13 Закону, Національний банк України має право застосовувати до суб'єктів ринку заходи впливу у разі порушення порядку проведення валютних операцій, зокрема перевищення встановлених лімітів, несвоєчасного подання звітності або порушення вимог щодо розрахунків у зовнішньоекономічній діяльності. До таких заходів належать штрафи, тимчасове зупинення операцій на валютному ринку, позбавлення ліцензії на здійснення валютних операцій або обмеження валютної позиції банку. У цьому контексті важливо зазначити, що валютна відповідальність тісно пов'язана з банківською, оскільки більшість операцій у сфері валютного контролю здійснюють саме банківські установи.

Практика застосування валютних санкцій демонструє, що метою держави є не репресивне покарання, а забезпечення прозорості валютного ринку та дотримання міжнародних стандартів фінансового моніторингу. Наприклад, у 2022 році Національний банк України обмежив валютні операції окремих фінансових установ через порушення вимог щодо купівлі іноземної валюти та перевищення валютних лімітів у період воєнного стану. Такі дії були спрямовані на стабілізацію валютного ринку та запобігання спекулятивним операціям. Це свідчить про гнучкий характер валютної відповідальності, яка здатна адаптуватися до макроекономічних викликів і кризових обставин.

Науковці, серед яких М. Кучерявенко, Д. Гетманцев і Н. Пришва, підкреслюють, що валютна відповідальність має подвійну природу: з одного боку, вона виконує контрольну функцію, забезпечуючи дотримання валютного законодавства, а з іншого - превентивну, оскільки сприяє запобіганню ризикам відмивання коштів та ухиленню від сплати податків.[14, 11] У цьому аспекті вона є важливою складовою системи фінансової безпеки держави, а її ефективність визначає рівень довіри міжнародних партнерів до національної фінансової системи.

Особливу увагу варто приділити тому, що як банківська, так і валютна відповідальність функціонують у тісній взаємодії з системою фінансового моніторингу. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації

(відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 6 грудня 2019 року покладає на банки та небанківські фінансові установи обов'язок здійснювати фінансовий моніторинг і повідомляти про підозрілі операції. Невиконання цих обов'язків тягне за собою значні штрафи, що фактично становлять форму фінансово-правової відповідальності у сфері комплаєнсу. Таким чином, сучасна модель відповідальності у банківській та валютній сферах інтегрує національні правові механізми з міжнародними стандартами FATF і Європейського Союзу.[6]

У період воєнного стану відповідальність у цих сферах зазнала певних змін. Національний банк України у 2022–2024 роках запровадив низку тимчасових валютних обмежень, спрямованих на підтримання стабільності гривні та недопущення відтоку капіталу. Водночас держава пом'якшила застосування санкцій до банків, які не могли виконати окремі нормативи через воєнні дії, що закріплено у відповідних постановах НБУ. Такий підхід свідчить про збалансованість правового регулювання, яке поєднує принципи стабільності, гнучкості та пропорційності.

Отже, відповідальність у банківській і валютній сферах є складовою системи фінансово-правової відповідальності, що забезпечує стабільність грошово-кредитного та валютного ринку, прозорість фінансових операцій і захист публічних інтересів держави. Вона реалізується через застосування санкцій Національним банком України до банківських установ і валютних посередників, а також через персональну відповідальність посадових осіб за порушення вимог законодавства. Її головна мета полягає у забезпеченні фінансової безпеки, запобіганні системним ризикам і підтриманні довіри до національної фінансової системи. У сучасних умовах цифровізації та інтеграції до європейського фінансового простору подальше вдосконалення правового механізму банківської та валютної відповідальності має базуватися на поєднанні ефективного контролю з гарантіями прав суб'єктів ринку та прозорими процедурами державного нагляду.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

3.1. Колізії у фінансовому законодавстві

Фінансове законодавство України є складною, багаторівневою системою, що поєднує норми податкового, бюджетного, банківського, валютного та інших галузей фінансового права. Його динамічний розвиток зумовлений постійними соціально-економічними змінами, реформами системи управління державними фінансами, інтеграцією України до європейського правового простору та цифровізацією фінансових процесів. Водночас швидкі темпи оновлення законодавства, відсутність узгодженості між окремими нормативно-правовими актами та дублювання правових норм призводять до появи колізій, які суттєво ускладнюють реалізацію принципів законності, стабільності й передбачуваності фінансової політики держави.

Колізії у фінансовому законодавстві можуть проявлятися у різних формах - суперечності між законами та підзаконними актами, неузгодженості між положеннями кодексів, а також розбіжностях у тлумаченні правових категорій. Однією з найпоширеніших проблем є розмежування понять «фінансове правопорушення» та «порушення бюджетного або податкового законодавства». Наприклад, Податковий кодекс України визначає податкове правопорушення як протиправне діяння, що призводить до невиконання обов'язків платника податків, тоді як Бюджетний кодекс України трактує порушення бюджетного законодавства як будь-яку дію, що суперечить правилам складання, виконання чи звітування про бюджет. У результаті на практиці виникають ситуації, коли одна і та сама дія може бути кваліфікована як податкове, бюджетне або адміністративне правопорушення, що створює ризики подвійної відповідальності.

Проблему правових колізій у сфері фінансів ускладнює також різний підхід до визначення суб'єктів відповідальності. Так, Бюджетний кодекс

передбачає застосування заходів впливу до розпорядників бюджетних коштів, якими можуть бути державні органи, установи або підприємства, тоді як Податковий кодекс оперує категорією «платник податку», що включає як юридичних, так і фізичних осіб. У результаті виникають ситуації, коли правопорушення, вчинене державним підприємством, не підпадає під чітко визначену категорію відповідальності, оскільки воно одночасно виступає і розпорядником бюджетних коштів, і платником податків.[14] Ця неузгодженість підтверджується практикою Верховного Суду, який у постанові від 22 квітня 2020 року у справі № 826/11826/18 зазначив, що відсутність чіткого розмежування суб'єктного складу у фінансовому законодавстві унеможлиблює застосування єдиного підходу до визначення правової природи порушення.

Колізії між нормами фінансового законодавства часто виникають унаслідок недосконалості класифікації фінансово-правових норм та відносин. Відсутність єдиних критеріїв поділу норм на матеріальні, процедурні та охоронні призводить до ситуації, коли одні й ті самі правовідносини регулюються різними актами за різними принципами. Наприклад, процедури оскарження рішень податкових органів одночасно врегульовані Податковим кодексом України, Законом України «Про звернення громадян» та Кодексом адміністративного судочинства України, що створює проблеми визначення юрисдикції і строків розгляду справ. Як зазначає М. Кучерявенко, подібні колізії виникають через відсутність системного підходу до побудови фінансово-правових інститутів, коли законодавець не враховує взаємозв'язки між різними елементами фінансової системи.[12]

Особливу групу колізій утворюють суперечності між законами і підзаконними нормативними актами. Наприклад, у банківській сфері Закон України «Про банки і банківську діяльність» визначає виключний перелік заходів впливу, які може застосовувати Національний банк України, тоді як у низці постанов НБУ перелік санкцій фактично розширюється, що порушує принцип верховенства закону. Подібна ситуація спостерігається і в бюджетних правовідносинах, коли Міністерство фінансів у своїх наказах встановлює

процедури контролю, не передбачені безпосередньо Бюджетним кодексом. Такі практики породжують правову невизначеність і створюють передумови для зловживань під час застосування фінансово-правових санкцій.

Колізійність фінансового законодавства проявляється також у сфері валютного регулювання. Після ухвалення Закону України «Про валюту і валютні операції» 2018 року виникли розбіжності з низкою підзаконних актів Національного банку, що залишилися чинними з попереднього нормативного циклу. Унаслідок цього частина валютних операцій опинилася поза чітким правовим регулюванням, що створило труднощі для банків і експортерів. Наприклад, у 2019 році кілька банків були оштрафовані НБУ за несвоєчасне подання звітності про валютні операції, хоча відповідна норма постанови НБУ не узгоджувалася з положеннями нового закону. Верховний Суд у своїй постанові від 10 червня 2020 року у справі № 826/15154/18 визнав такі дії неправомірними, наголосивши, що підзаконний акт не може встановлювати додаткові обов'язки, не передбачені законом.

Колізії у фінансовому законодавстві мають не лише юридичний, а й економічний вимір, адже вони негативно впливають на стабільність фінансової системи, ефективність державного управління та рівень інвестиційної привабливості країни. Неузгодженість між нормами законодавства ускладнює застосування фінансових санкцій, створює можливості для подвійного тлумачення прав і обов'язків суб'єктів, знижує передбачуваність правозастосування. Як зазначає Д. Гетманцев, фінансова стабільність неможлива без правової визначеності, а будь-які прогалини чи суперечності у фінансовому законодавстві підривають довіру до держави як гаранта економічної справедливості.[11]

Важливою причиною появи колізій є недосконалість законодавчої техніки. Часті зміни до податкового та бюджетного законодавства, відсутність єдиної концепції розвитку фінансового права та поспішне ухвалення нормативних актів без належного узгодження між гілками влади створюють нормативну фрагментацію. Прикладом цього є ситуація з ухваленням Закону

України № 466-IX від 16 січня 2020 року, який суттєво змінив податкові правила для міжнародних компаній, але не врахував відповідних змін у валютному регулюванні, що призвело до виникнення суперечностей у порядку звітування за контрольованими операціями.

Для подолання колізій у фінансовому законодавстві необхідно забезпечити єдність правового простору шляхом систематизації та кодифікації фінансових норм. Науковці, серед яких О. Орлюк та Л. Савченко, пропонують створити єдиний Фінансовий кодекс України, який би об'єднав основні інститути фінансового права - бюджетне, податкове, валютне, банківське та фінансово-контрольне законодавство.[15] Такий підхід дозволив би усунути дублювання правових норм, запровадити єдину термінологію та встановити узгоджені процедури відповідальності за порушення у сфері публічних фінансів.

Таким чином, колізії у фінансовому законодавстві України є системним явищем, що впливає з недосконалістю його класифікаційної структури, фрагментарності нормотворення та відсутності єдиного підходу до визначення фінансово-правових інститутів. Вони створюють загрозу ефективності фінансового контролю, послаблюють дієвість правових санкцій і підривають принцип верховенства права. Подолання цих колізій потребує цілісної концепції розвитку фінансового законодавства, що ґрунтується на науковій класифікації норм, гармонізації з європейським правом та забезпеченні стабільності й передбачуваності фінансово-правового регулювання.

3.2. Вплив цифровізації та воєнного стану на фінансово-правову відповідальність

Сучасний етап розвитку фінансового права в Україні характеризується одночасним впливом двох масштабних факторів - цифрової трансформації державного управління та умов воєнного стану, запровадженого у зв'язку зі збройною агресією російської федерації. Обидва чинники суттєво впливають на зміст, форми та механізми реалізації фінансово-правової відповідальності,

змінюючи як практику застосування норм, так і принципи, на яких базується фінансово-правова система. Вони визначають нові підходи до контролю, обліку, звітності та забезпечення фінансової дисципліни, створюючи необхідність переосмислення традиційних засобів державного примусу у сфері публічних фінансів.

Цифровізація фінансової системи стала невід'ємною складовою державної політики модернізації публічного управління. Впровадження електронних сервісів у податковій, бюджетній та банківській сферах докорінно змінило механізм реалізації фінансових норм і процедур відповідальності. Одним із ключових елементів цього процесу є система електронного адміністрування податків, запроваджена Податковим кодексом України, яка передбачає автоматизоване ведення обліку податкових накладних, розрахунків та сплати податків. Використання електронного кабінету платника податків значно підвищило ефективність контролю, але водночас створило нові підстави для виникнення правопорушень, пов'язаних із технічними збоями, кіберзагрозами чи неналежним використанням електронних засобів обліку.[18]

З розвитком цифрових технологій межа між технічною помилкою і правопорушенням у фінансовій сфері стає дедалі менш чіткою. Наприклад, випадки, коли несвоєчасне подання електронної звітності спричинене перебоями в роботі сервісів Державної податкової служби, часто помилково кваліфікуються як порушення податкового законодавства. Це викликає необхідність удосконалення процедур доведення вини у фінансових правопорушеннях, адже у цифровому середовищі провина суб'єкта може бути пов'язана не з умисними діями, а з технічними обставинами. Як наголошує М. Кучерявенко, цифровізація потребує не лише автоматизації фінансових процесів, але й перегляду самої парадигми відповідальності, орієнтованої на оцінку технічної достовірності дій суб'єкта.[12]

Впровадження державних цифрових платформ, таких як портал відкритих даних e-Data, система ProZorro, платформа e-Звітність, створює нові можливості для моніторингу фінансових потоків і публічного контролю.

Водночас це означає, що фінансово-правова відповідальність набуває нового виміру - інформаційно-аналітичного. Порушення у сфері відкритості даних, спотворення фінансової інформації чи несвоєчасне оприлюднення звітності тепер можуть кваліфікуватися як правопорушення, що впливають на прозорість публічних фінансів. Таким чином, цифровізація розширює сферу дії фінансового права, інтегруючи її з інформаційним правом і сферою кібербезпеки.

Особливого значення цифрові інструменти набули у сфері банківського контролю. Національний банк України запровадив автоматизовані системи нагляду за ліквідністю, валютними операціями та ризиковими транзакціями, що дозволяє оперативно виявляти порушення та застосовувати заходи впливу безпосередньо у цифровому форматі. Відповідальність у таких випадках реалізується швидше, проте постає проблема процедурної справедливості: суб'єкти не завжди мають можливість ефективно оскаржити рішення, прийняті в автоматизованому режимі. Це свідчить про те, що цифровізація, попри її ефективність, потребує розробки додаткових правових гарантій захисту учасників фінансових правовідносин.

Не менш вагомим чинником, який трансформував фінансово-правову відповідальність, став воєнний стан, запроваджений Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року. В умовах війни держава була змушена змінити підходи до фінансового контролю, адміністрування податків і застосування санкцій. Відповідно до Закону України № 2120-IX від 15 березня 2022 року, на період воєнного стану було встановлено тимчасові послаблення щодо відповідальності платників податків: штрафні санкції за несвоєчасну сплату податкових зобов'язань не застосовуються, якщо платник доведе неможливість виконання обов'язку у зв'язку з воєнними діями. Це стало проявом принципу справедливості та пропорційності у фінансовому праві, який дозволяє адаптувати механізми відповідальності до надзвичайних обставин.

Крім податкової сфери, зміни відбулися і в бюджетних відносинах. Уряд України, зокрема Міністерство фінансів, ухвалив низку рішень, які дозволили спрощено перерозподіляти кошти державного бюджету на потреби оборони,

гуманітарної допомоги та відновлення інфраструктури. Це спричинило тимчасову зміну підходів до оцінки порушень бюджетного законодавства: у низці випадків, коли відхилення від звичайних процедур відбувалося в інтересах національної безпеки, до суб'єктів не застосовувалися заходи фінансової відповідальності. Таким чином, в умовах війни фінансово-правова відповідальність стала більш гнучкою та орієнтованою на баланс між законністю і доцільністю.

Разом із тим воєнний стан поставив нові виклики перед системою фінансового контролю. Зростання частки державних видатків, пов'язаних із обороною, збільшення обсягів міжнародної допомоги та благодійних фондів створили потребу у посиленні відповідальності за нецільове використання коштів, зловживання гуманітарною допомогою чи непрозоре управління грантовими ресурсами. Законодавець відреагував на ці виклики шляхом внесення змін до Бюджетного кодексу України, розширивши повноваження Державної аудиторської служби щодо контролю за використанням коштів оборонного призначення. Однак на практиці виявилось, що ефективність таких змін обмежена через недостатню цифрову інтеграцію систем звітності різних органів, що знову підкреслює тісний взаємозв'язок між цифровізацією та ефективністю фінансової відповідальності.[14]

Вплив війни також проявився у трансформації підходів до валютного регулювання. Національний банк України запровадив тимчасові валютні обмеження, спрямовані на підтримання стабільності гривні та запобігання відтоку капіталу. Водночас НБУ пом'якшив застосування санкцій до банків, які не могли своєчасно виконати валютні зобов'язання через бойові дії чи відключення платіжних систем. Це свідчить про прагнення держави забезпечити баланс між контролем і гнучкістю у правозастосуванні, що є ключовим принципом фінансового права у кризових умовах.

Отже, цифровізація та воєнний стан істотно змінюють природу фінансово-правової відповідальності в Україні. Цифрові технології підвищують ефективність контролю, забезпечують прозорість фінансових процесів і

мінімізують людський фактор, проте водночас породжують нові ризики, пов'язані з кібербезпекою та правовою визначеністю. Воєнний стан, у свою чергу, вимагає адаптації фінансових механізмів до надзвичайних умов, надаючи законодавцю більше гнучкості у встановленні обов'язків і санкцій. У результаті формується нова модель фінансово-правової відповідальності, яка поєднує автоматизацію контролю, пропорційність правового впливу та гуманістичний підхід до суб'єктів фінансових відносин.

У перспективі подальший розвиток фінансово-правової системи України має базуватися на інтеграції цифрових інструментів у правовий механізм відповідальності, гармонізації законодавства з європейськими стандартами та забезпеченні стійкості правового регулювання навіть в умовах криз. Лише за таких умов фінансово-правова відповідальність зможе виконувати свою головну функцію - забезпечення стабільності, довіри та законності у сфері публічних фінансів.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило комплексно розкрити сутність, зміст і напрями вдосконалення правового регулювання фінансово-правової відповідальності в Україні. У ході роботи встановлено, що інститут фінансово-правової відповідальності є самостійною складовою системи юридичної відповідальності, яка має публічно-правовий характер і спрямована на забезпечення стабільності фінансової системи, дотримання принципів законності, дисципліни та ефективного управління державними фінансами.

Фінансово-правова відповідальність виконує низку важливих функцій - охоронну, превентивну, регулятивну й відновну. Її головна мета полягає не у покаранні порушника, а у відновленні законності та відшкодуванні шкоди, завданої державним чи місцевим бюджетам. На відміну від інших видів юридичної відповідальності, фінансова відповідальність реалізується в адміністративно-процесуальній формі через спеціальні контрольні органи, зокрема Державну податкову службу, Державну аудиторську службу та Національний банк України.

Дослідження засвідчило, що найрозвиненішими видами фінансово-правової відповідальності є податкова та бюджетна, які забезпечують дисципліну у сфері формування і використання публічних коштів. Податкова відповідальність передбачає застосування санкцій за порушення обов'язків платників податків, тоді як бюджетна спрямована на забезпечення цільового та ефективного використання бюджетних ресурсів. Обидва види відповідальності мають спільну мету - гарантувати фінансову стабільність держави та зміцнити довіру громадян до фінансової системи. Водночас виявлено, що чинне законодавство не завжди забезпечує єдність підходів до визначення складів фінансових правопорушень і суб'єктів відповідальності, що створює колізії та правову невизначеність.

Окреме місце посідає відповідальність у банківській і валютній сферах, яка виконує функцію захисту фінансової стабільності та прозорості грошово-кредитного ринку. Її особливістю є багаторівнева система контролю, де

Національний банк України відіграє роль центрального органу нагляду, уповноваженого застосовувати санкції до банківських установ і їх посадових осіб. Досвід останніх років засвідчив ефективність таких заходів у процесі очищення банківської системи, але водночас продемонстрував потребу у посиленні правових гарантій суб'єктів фінансового ринку.

Встановлено, що суттєвим чинником, який впливає на реалізацію фінансово-правової відповідальності, є цифровізація фінансового сектору. Автоматизація податкового адміністрування, електронна звітність, відкриті дані та системи державних електронних закупівель значно підвищили ефективність фінансового контролю. Проте водночас вони породили нові ризики, пов'язані з кібербезпекою, технічними збоями та недосконалістю правового регулювання електронних процедур. У зв'язку з цим потребує удосконалення нормативна база щодо фіксації цифрових доказів, встановлення вини та захисту прав учасників фінансових відносин у цифровому середовищі.

Воєнний стан, запроваджений у 2022 році, істотно трансформувал механізм застосування фінансово-правової відповідальності. Законодавець був змушений адаптувати норми фінансового права до надзвичайних умов, встановивши тимчасові пільги та відстрочки для платників податків, а також спростивши процедури бюджетного фінансування оборонних і гуманітарних потреб. Це свідчить про гнучкість інституту фінансової відповідальності та його здатність реагувати на кризові обставини без втрати принципу законності. Водночас зросла потреба у посиленні контролю за використанням державних і міжнародних коштів, що вимагає запровадження більш прозорих цифрових механізмів звітності.

Виявлені у дослідженні колізії у фінансовому законодавстві України свідчать про відсутність єдиного класифікаційного підходу до системи фінансово-правових норм. Неузгодженість між положеннями Податкового, Бюджетного, Банківського та Валютного законодавства, а також дублювання повноважень контролюючих органів негативно впливають на ефективність правозастосування. Для подолання цих проблем доцільно здійснити

систематизацію фінансового законодавства, розробити єдині термінологічні стандарти та забезпечити гармонізацію національного права з нормами Європейського Союзу.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що фінансово-правова відповідальність є одним із ключових інструментів забезпечення законності у сфері публічних фінансів, а її вдосконалення є передумовою стабільності державних фінансів. У подальшому розвиток цього інституту має ґрунтуватися на принципах законності, справедливості, невідворотності, пропорційності та цифрової прозорості. Важливим напрямом удосконалення має стати створення єдиного Фінансового кодексу України, який би уніфікував податкові, бюджетні, банківські та валютні норми, усунув колізії й закріпив єдиний механізм реалізації фінансово-правової відповідальності. Лише за умови гармонійного поєднання правових, організаційних і технологічних аспектів держава зможе забезпечити ефективне, справедливе та прозоре функціонування фінансової системи в умовах євроінтеграції та воєнних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Бюджетний кодекс України: Закон України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50–51. Ст. 572.
3. Податковий кодекс України Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.
4. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р. № 2121-III *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 5–6. Ст. 30.
5. Закон України «Про валюту і валютні операції» від 21 червня 2018 р. № 2473-VIII *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 30. Ст. 239.
6. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 6 грудня 2019 р. № 361-IX *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 25. Ст. 185.
7. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 *Офіційний вісник Президента України*. 2022. № 7. Ст. 231.
8. Закон України № 2120-IX від 15 березня 2022 р. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період воєнного стану. *Голос України*. 2022. № 56.
9. Постанова Верховного Суду від 15.03.2021 у справі № 804/507/19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>.(дата звернення 09.09.2025)
10. Постанова Верховного Суду від 10.06.2020 у справі № 826/15154/18 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>.(дата звернення 09.09.2025)
11. Гетманцев Д. О. Фінансове право України підручник / Д. О. Гетманцев, О. П. Орлюк. Київ. Юрінком Інтер, 2020. 592 с.
12. Кучерявенко М. П. Податкове право України. навч. посібник. Харків Право, 2021. 448 с.

13. Орлюк О. П. Фінансове право України навч. посібник. Київ Юрінком Інтер, 2019. 544 с.
14. Пришва Н. Ю. Бюджетна відповідальність як елемент фінансово-правового механізму. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2020. № 3. С. 45–52.
15. Савченко Л. А. Система фінансово-правової відповідальності в умовах реформування публічних фінансів *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 5. С. 76–82.
16. Костенко О. М. Цифровізація фінансового контролю: виклики та перспективи правового регулювання *Фінансове право*. 2023. № 2. С. 11–19.
17. Міністерство фінансів України. Звіт про діяльність Державної аудиторської служби за 2023 рік URL: <https://www.mof.gov.ua/>. (дата звернення 09.09.2025)
18. Національний банк України. Огляд фінансової стабільності (грудень 2023 р.) URL: <https://bank.gov.ua/>. (дата звернення 09.09.2025)
19. Офіс фінансового контролю. Рекомендації щодо застосування заходів бюджетної відповідальності URL: <https://dasu.gov.ua/>. (дата 09.09.2025)
20. Європейська Комісія. EU Anti-Money Laundering Directives (AMLD) URL: <https://finance.ec.europa.eu/>. (дата звернення 09.09.2025)